



# हरियो तरकारी आपूर्ति शृङ्खलाको प्रवर्द्धन

## पृष्ठभूमि

ग्रामीण उद्यम तथा विप्रेषण आयोजना “समृद्धि” कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रमा आय आर्जनका लागि गरिने कार्यको व्यावसायिकरण गर्न तथा ग्रामीण लघु तथा साना उद्योगहरूको सुजना तथा विकास गर्दै आप्रवासनमा रहेका व्यक्ति तथा तिनका परिवार तथा बैदेशिक रोजगारवाट फर्किएका व्यक्तिलाई आयको दिगो स्रोत प्रदान गर्न कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोषको आर्थिक सहयोगमा नेपाल सरकार उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय द्वारा संचालित आयोजना हो। आयोजनाको कार्यक्षेत्र मोरांग, सुनसरी, धनकुटा, तेहुथुम, भोजपुर, ओखलढुङ्गा, खोटाड, उदयपुर, सप्तरी, सिराहा, धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा र सिन्धुली गरी १६ जिल्ला रहेको छ।

ग्रामीण उद्यम तथा विप्रेषण आयोजनाले कृषिलाई व्यवसायिकरण गर्नका लागि बजारोन्मुख प्रवर्द्धन प्रक्रिया अनुरूप विभिन्न पाँच कृषि वस्तुहरू— माछा, औषधिजन्य सुगन्धित तेल, हरियो तरकारी, खसि-बोकाको मासु र दुग्ध जन्य पदार्थ आदिको आपूर्ति शृङ्खला प्रवर्द्धन गरी रहेको छ। त्यस मध्ये हरियो तरकारी आपूर्ति शृङ्खला विकासका लागि आयोजनाको कार्यक्षेत्र रहेका प्रदेश १ जिल्ला— मोरांग, सुनसरी, धनकुटा, तेहुथुम, भोजपुर, ओखलढुङ्गा, खोटाड, उदयपुर प्रदेश २ का जिल्लाहरू— सप्तरी, सिराहा, धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा र प्रदेश ३ को सिन्धुली जिल्लामा किसान समुह तथा सहकारीका माध्यमावाट उत्पादन देखी बजारिकरण सम्भका क्रियाकलापहरू संचालनका लागि विविध कार्यक्रमहरू लागु भएका छन्। यसै अनुरूप आयोजनाले हरियो तरकारी आपूर्ति शृङ्खला विकासका लागि चरणगत रूपमा निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू गरी उपलब्धिहरू हाँसिल भएको छ।

## आधारभूत बजार सर्वेक्षण

आयोजनाले स्थानिय स्तरमा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नु पूर्व उत्पादित वस्तुहरूको बजारमा माग तथा आपूर्तिको अवस्था पहिचान गर्न आधारभूत सर्वेक्षण संचालन गर्यो। प्रदेश १, प्रदेश २ र प्रदेश ३ को सिन्धुली जिल्लाका प्रमुख बजारहरूमा आयोजनाकै कर्मचारीहरूले स्थलगत भ्रमण गरी अन्तर्वाता तथ्याङ्क संकलन, भर्टिकल तथा होराईजेन्टल बजार सम्बन्धको अध्ययन संचालन गरेको थियो। यस बजार सर्वेक्षणको सिफारिस अनुसार ग्रामीण स्तरमा उत्पादित तरकारी बजार सम्म पहुँच नभएको, उत्पादन उप्रान्त बढि दुवानी तथा भण्डारणमा क्षति भएको, बजारमा उपभोक्ताले गुणस्तरीय वस्तु उपभोग गर्न नपाएको र उत्पादित तरकारीमा आवश्यकता भन्दा बढि रासायनिक बिषादीहरू प्रयोग गरेको जस्ता समस्याहरू पहिचान गरिएको थियो।

माथि उल्लेखित समस्याहरू समाधान गर्न आपूर्ति शृङ्खलाको साड़लो व्यवस्थित गरिनु पर्ने, किसानलाई गुणस्तरिय वस्तु उत्पादन गर्न सचेतना अभिवृद्धि गर्ने किसान र बजार बिच दिगो सम्बन्ध विकास गर्ने, उत्पादन उप्रान्त हुने क्षति न्युनिकरण गर्ने र किसानलाई व्यावसायिक रूपमा बजारमुखी उत्पादन गर्न लगाउने रणनीति अबलम्बन गर्यो।

## २ वि तथा बहुसरोकारवाला गोष्ठी सञ्चालन

आयोजना कार्यारत जिल्लाहरूका संभावित उत्पादन क्लष्टरहरूको पहिचान गर्न आयोजनाले २ प्रकारको बिधि अपनाएको थियो। पहिलो: करिडोर संभाव्यता नक्साङ्कन जुन १६ जिल्लामा आयोजनाका कर्मचारीहरूवाट प्राथमिक तथ्यांक संकलन गरि गरिएको थियो। जसमा जिल्लाका मुख्य सरोकारवाला निकायहरू जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, उद्योग वाणिज्य संघ, जिल्ला स्तरिय हरियो तरकारी उत्पादक संघ, व्यापारी संघ संगठन, हरियो तरकारी थोक बिक्रेताहरू, अगुवा कृषक, कृषि सहकारी, सहकारी कार्यालय र घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालय आदिवाट तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो। दोस्रो: प्रदेश तथा क्लष्टर स्तरमा वहुसरोकारवालाहरूको गोष्ठी संचालन तथ्यांकहरूको रूजु तथा प्रमाणिकरण गर्ने काम गर्यो। उक्त बहुसरोकारवाला गोष्ठी पछि किसान र व्यापारीहरू बिच व्यावसाय विकास सम्बन्ध गोष्ठी समुदाय स्तरमा संचालन गरियो। उक्त बहुसरोकारवाला र बिश्व गोष्ठीवाट वास्तविक संभावित हरियो तरकारी उत्पादन क्लष्टरहरू पहिचान गरियो। उक्त गोष्ठीवाट आयोजनाले प्रदेश १ को कोशी सगरमाथा करिडोर अन्तर्गतका जिल्लामा गठित १०१ किसान उत्पादक समुद्धका २६२२ घरधुरीहरू र प्रदेश २ जनकपुर करिडोरका जिल्लाहरूबाट ५५ समुद्धका १४२२ घरधुरीहरू पहिचान गर्यो। उक्त क्लष्टरहरूमा जम्मा ५० वटा (जनकपुर करिडोरमा १४ र कोशी करिडोरमा ३६) बिश्व गोष्ठी संचालन गरियो।

## किसान समुह तथा सहकारीहरूको छनौट तथा सचेतीकरण

उत्पादन जन्य संभावित क्लष्टरहरू पहिचान भैसकेपछि उक्त क्लष्टरहरूमा रहेका किसान समुह तथा सहकारीहरूलाई समृद्धि आयोजनाको बारेमा फिल्ड स्तरीय विज्ञ कर्मचारीहरूवाट अभिमुखिकरण सम्पन्न गरियो। यसवाट समृद्धि आयोजनाको सङ्ग्रहित जानकारी, यसको वृहत्तर उद्येश्य, काम गर्ने ढाँचा र लक्षित समुदायको बारेमा जानकारी प्रदान गरियो। यसरी समुदाय स्तरमा १ दिने अभिमुखिकरण कार्यशाला संचालन गरि आयोजना बारे जनसमुदायलाई जानकार बनाईएको थियो।



## समृद्धि कोषको सह-लगानीको लागि सूचना प्रकाशन

### तथा प्रस्तावना आव्हान

व्यावसायिकरुपमा हरियो तरकारी उत्पादन गर्न ईच्छुक किसान समुह तथा सहकारीहरुलाई सह-लगानिका लागि आवद्ध गराउन आयोजनाले राष्ट्रिय दैनिक तथा स्थानिय पत्रिका र अनलाईन मार्फत समृद्धि कोष पुरक अनुदानका लागि सूचना आव्वान गर्यो । उक्त सह-लगानीका लागि गरिव घरधुरी, समावेशी समुह, युवा, आप्रवासनमा रहेको सदस्यको परिवारलाई प्राथमिकतामा राखि आवद्ध घरधुरी र महिला समुहहरुलाई समावेश गराउने रणनीति अनुसार छनौट गरिएको थियो । ईच्छुक समुह तथा सहकारीहरुलाई प्रस्तावना लेखनमा आयोजनाका कर्मचारीहरुवाट सहजिकरण गरियो ।



### आधारभूत समेक्षण तथा गरिव परिवार घरधुरी समेक्षण संचालन

आयोजनाको उद्देश्य अनुसार गरिव, विपन्न महिला, युवा र वैदेशिक रोजगारमा आवद्ध घरधुरीहरुलाई समावेश गराउन र वास्तविक लक्षित समुह तथा सहकारीहरु पहिचान गर्न आयोजनावाट उक्त समुह तथा सहकारीहरुको आधारभूत समेक्षण र गरिबि संभाव्यता सुचक (Poverty Probability Index) संचालन गरियो र उक्त समेक्षणबाट आयोजनालाई वास्तविक घरधुरीहरु पहिचान गर्न मद्दत पुगेको थियो ।



### प्रस्तावनाहरुको डेस्क रिप्यु तथा प्रारम्भिक छनौट

विभिन्न कलष्टरहरुवाट प्राप्त प्रस्तावनाहरुलाई आयोजनामा डेस्क रिप्यु सम्पन्न गरियो । समुह तथा सहकारीहरु दर्ता छ छैन, स्थानिय निकायको सिफारिस छ छैन, स्पष्ट बजारमुखी उत्पादन योजना भएनभएको, समुहको बिवरण समावेशी भएनभएको र उक्त समुह गरिव तथा बिपन्न घरधुरीहरुको बाहुल्यता भए नभएको आदीको मुल्यांकन गरि प्रारम्भिक चरणको छनौट गरिएको थियो ।



### स्थलगत निरिक्षण तथा शिफारिस र सम्झौता

डेस्क रिप्युवाट सिफारिस गरिएका प्रस्तावनाहरुलाई समृद्धि कोष निर्देशिका-२०७६ बमोजिम गठित उद्योग, वाणिज्य संघ, सम्बन्धित गाउँ तथा नगरपालिकाको कृषि प्राविधिक र आयोजनाका आपूर्ति श्रृङ्खला हेने सुपरिवेक्षक रहने ३ सदस्य स्थलगत निरिक्षण समितिवाट समुहहरुको मुल्यांकन तथा अनुगमन गरियो । उक्त स्थलगत निरिक्षणमा समुह तथा सहकारीले पेश गरेको प्रस्तावना ठिक छ छैन । समुहको वास्तविक समस्या समाधान हुने हो होइन, माग गरेका बिषयहरु आयोजनाका प्राथमिकतामा पर्छ पर्दैन र यसमा स्थानिय निकाय लगायत अन्य सरोकारवाला हरुको प्राथमिकता हो होइन आदि सूचकहरुमा छलफल गरिएको थियो । साथै उक्त प्रस्तावनाले किसानका उत्पादन बृद्धि हुने र आर्थिक प्राविधिक र सामाजिक रूपले स्थिकार्य देखिएका योग्य प्रस्तावनाहरुलाई स्थिकृतीको लागि आयोजना अन्तर्गत गठित हव तथा करिडोर लगानि समितिमा पेश गरियो ।



### किसानहरुलाई इनपुट सेवा प्रवाह

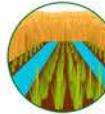
समृद्धि कोषका लागि योग्य प्रस्तावनाहरुको सिफारिस तथा सम्झौता पश्चात किसानहरुलाई चाहिने अत्यावश्यक लगानि जन्य सेवाहरु प्रवाह गरिएको छ । जसमा उन्नत गुणस्तरिय बिउ, मल तथा हर्मोन फर्टिलाईजर, नर्सरी ब्याडका लागि कोकोपिट र ट्रे,

हजारी पावर स्प्रे, बिषादी, स्प्रिङ्कलर, डोरी आदी प्रदान गरिएको छ । यस सैंगे किसानहरुलाई उक्त इनपुट सेवा प्रवाहका लागि स्थानिय एग्रोभेट सँग सहकार्य र समन्वय गरिएको छ । पहिलो चरणको सम्झौतामा जनकपुर करिडोरका १५ वटा समुह र कोशी करिडोरका १७ वटा गरि ३२ वटा समुहहरुमा इनपुट सेवा प्रवाह गरिएको छ । यस पश्चात दोस्रो चरणका कम्तिमा ८० वटा समुहहरुमा यो सेवा



### किसानहरुलाई नया कृषि प्रविधि तथा स्मार्ट प्राविधिक सेवा प्रवाह

उत्पादनमा बढोत्तरी ल्याउन परम्परागत खेती प्रणालीको सद्वा आधुनिक कृषि प्रणालीमा जान किसानलाई प्लाष्टिक टनेल, थोपे सिँचाई, मल्विड, जैविक मल तथा बिषादी बनाउने तरिका, मिनि तथा पावर टिलर, सिड प्लान्टर जस्ता आधुनिक कृषि सामाग्रीहरु प्रदान गरियो । यसवाट किसानहरुको एकातिर समय, श्रम तथा लागतमा बचत भएको पाईयो भने अर्कोतिर मौसमी तथा बैमौसमी तरकारी खेतीका लागि प्रेरित गरेको छ । बजारको माग अनुसार सामाग्रीको आपुर्ति गर्न पनि यसले सहयोग गरेको छ । किसानलाई नया प्रविधिहरुको प्रयोगको लागि आकर्षण गर्न कृषि विज्ञ तथा प्राविधिकहरुवाट नियमित रूपमा प्राविधिक सेवा प्रवाह भैरहेको छा स्थानिय स्तरमा उपलब्ध कृषि प्राविधिक तथा स्रोत व्यक्तिहरुलाई आवश्यक तालिम प्रदान गरि नियमित प्राविधिक सेवा दिईएको छ । हाल सम्म कोशी सगरमाथा करिडोरका १७ वटा समुहका लागि ८ जना सेवा प्रदायक र जनकपुर करिडोरका लागि ६ जना सेवा प्रदायकले सेवा प्रदान गरिरहेका छन् ।



### साना कृषि जन्य पुर्वाधार निर्माण

आयोजनाले समुह तथा सहकारीहरुलाई साना सिँचाई जन्य पुर्वाधार अन्तर्गत खुला लगानी सहयोग स्वरूप प्लाष्टिक पानी भकारी, सिँचाई कुलो, मोटर पम्प सेट र सोलार लिफ्ट पम्प सिँचाई जस्ता पुर्वाधारहरु प्रदान गरेको छ । उचित सिँचाईको अभावमा मौसमी तथा बैमौसमी रूपमा तरकारी खेती गर्न परेको समस्या समाधान गरि किसानहरुलाई सबै सिजनमा खेती गर्ने बातावरण तयार भएको छ । हाल सम्म आयोजनाले कोशी सगरमाथा करिडोरमा ३१ वटा मोटर बोरिङ पम्पसेट र ३४ वटा साना प्लाष्टिक पानि पोखरी र जनकपुर करिडोरमा ५३ वटा मोटर बोरिङ पम्पसेट गरि जम्मा ११८ वटा साना सिँचाई जन्य साना पुर्वाधार सहयोग गरेको छ ।



### किसानहरुको क्षमता तिकास तालिम संचालन

व्यवसायिक तरकारी खेतीका लागि किसानलाई प्राविधिक ज्ञान तथा क्षमताको अभावले उचित प्रतिफल लिन नसकिरहेको सन्दर्भमा आयोजनाले हरेक कृषक समुहहरुलाई तरकारी उत्पादन तथा व्यवस्थापन तालिम संचालन गर्दै आईरहेको छ । यस तालिमवाट किसानहरुमा उचित बिउ छनौट, नर्सरी ब्याड निर्माण, मल तथा बिषादीको उचित प्रयोग, बालिमा लाने रोग किरा नियन्त्रण, माटो जाँच गरि खेती गर्न र घरेलु तरिकाले जैविक मल तथा बिषादी बनाउन दक्षता हाँसिल गरेका छन् । यस्ति मात्र नभएर आयोजनाले कृषक समुहहरुवाट अगुवा कृषक छनौट गरि प्लाष्टिक टनेल निर्माणका लागि स्थानिय स्रोत व्यक्तिहरुको बिकास गरेको छ । हाल सम्म आयोजनाले १६ जिल्लाका २० जनालाई टनेल निर्माणका लागि स्थानिय स्रोत व्यक्ती बिकास तालिम सँचालन गरेको छ भने तरकारी उत्पादन तथा व्यवस्थापन तालिम दुवै करिडोर गरि कुल १४ वटा तालिम संचालन गरेको छ ।



## व्यावसायिक अभिलेखिकरण सहयोग तथा बित्तीय साक्षरता कक्षा संचालन

व्यवसायको उचित अभिलेख बिना किसानलाई नाफा नोक्सानको ज्ञान नहुने भएकोले आयोजनाले हरेक किसानलाई किसान डायरी बितरण गरेको छ । यसमा किसानले हरेक सिजनमा गरेको लगानी खर्च बिक्रि आम्दानीको रेकर्ड राख्ने क्षमता बिकास गरेको छ । साथै बजारको माग अनुसार हरेक सिजन अनुसार खेती गर्न उत्पादन योजना बनाउन सहजिकरण गरेको छ । यसको लागि हरेक समुहमा समुहवाटै छनौट भएको सहजकर्तालाई प्रशिक्षण तालिम प्रदान गरि ३५ हप्ते बित्तीय साक्षरता तथा व्यवसायिक ज्ञान तालिम (फिक २) संचालन गरेको छ ।

यस तालिममा सहजकर्ताले बचत तथा लगानी, नाफा नोक्सान, उत्पादन योजना निर्माण, लगानी योजना निर्माण, क्यालकुलेटरको प्रयोग, आम्दानी तथा खर्च टिपोट, बित्तीय योजना निर्माण र पहुँच आदि जस्ता व्यबहारिक ज्ञान सिकाउने गरिएको छ । यसमा अन्तिम पाँच हप्ता कृषि बैंक सहकारी बिमा र स्थानिय निकायवाट स्रोत व्यक्ति वोलाई प्राविधिक कक्षाहरु संचालन गरिएको छ । हाल सम्म आयोजनाले कोशी सगरमाथा करिडोरमा १७ वटा र जनकपुर करिडोरमा ९ वटा गरि जम्मा २६ वटा समुहमा कक्षाहरु संचालन गरेको छ ।



## सार्वजनिक सुनुवाई

आयोजनाले संचालन गरेका गतिविधीहरुको पारदर्शिता, जवाफदेहीता र जिम्मेवारीबोध वहन गर्न समुह तथा सहकारीका सम्पूर्ण सदस्यहरुको समान सक्रिय सहभागिता हुन जरुरी छ । हरेक सरोकारवाला निकाय तथा नागरिकको सुचनाको हकलाई व्यवहारत देखाउन समुह तथा सहकारीले संचालन गरेका गतिविधीहरुको कम्तिमा ३ पटक सार्वजनिक सुनुवाई संचालन गर्ने रणनीति आयोजनाले लिएको छ । समृद्धि कोष अनुदानलाई तिन किस्तामा निकासा गरि हरेक किस्ताको फर्छौट गर्दा सम्पुर्ण समुह तथा सहकारीका सदस्यहरु, स्थानिय निकाय वडाका प्रतिनिधी, स्थानिय बुद्धिजिवी र आयोजनाका कर्मचारीहरुको सहभागितामा १ दिने सार्वजनिक सुनुवाई संचालन गरिएको छ । यसमा समुह तथा सहकारीले गरेका खर्च तथा आम्दानी, आगामी कार्ययोजना र रणनीतिहरुवारे सम्पूर्ण उपस्थितहरुलाई जानकारी गराई सहमती गराईन्छ । हाल सम्म पहिलो चरणमा सम्झौता भई कार्यान्वयनमा रहेका दुवै करिडोर अन्तर्गतका ३२ वटा समुहमा पहिलो किस्ताको कार्यसम्पादन पश्चात सार्वजनिक सुनुवाई सम्पन्न भएको छ ।



## बजारिकरण सम्बन्ध बिकास

उत्पादनमा बढोत्तरी ल्याउन परम्परागत खेती प्रणालीको सहृदा आधुनिक कृषि प्रणालीमा जान किसानलाई प्लाष्टिक टनेल, थोपे सिँचाई, मल्चिङ, जैविक मल तथा बिषादी बनाउने तरिका, मिनि तथा पावर टिलर, सिड प्लान्टर जस्ता आधुनिक कृषि सामाग्रीहरु प्रदान गरियो । यसवाट किसानहरुको एकातिर समय, श्रम तथा लागतमा बचत भएको पाईयो भने अर्कोतिर मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी खेतीका लागि प्रेरित गरेको छ । बजारको माग अनुसार सामाग्रीको आपूर्ति गर्न पनि यसले सहयोग गरेको छ ।

किसानलाई नयाँ प्रविधिहरुको प्रयोगको लागि आकर्षण गर्न कृषि विज्ञ तथा प्राविधिकहरुवाट नियमित रूपमा प्राविधिक सेवा प्रवाह भएरहेको छ । स्थानिय स्तरमा उपलब्ध कृषि प्राविधिक तथा स्रोत व्यक्तिहरुलाई आवश्यक तालिम प्रदान गरि नियमित प्राविधिक सेवा दिईएको छ । हाल सम्म कोशी सगरमाथा करिडोरका १७ वटा समुहका लागि ८ जना सेवा प्रदायक र जनकपुर करिडोरका लागि ६ जना सेवा प्रदायकले सेवा प्रदान गरिरहेका छन् ।

## हरियो तरकारी प्रबद्धनमा

### आयोजनाका रणनीतिहरु



#### किसानहरुको संजाल निर्माण

आयोजनाले आपूर्ति श्रृंखलाका कर्ताहरु, (सामाग्री आपूर्तिकर्ता, उत्पादक, संकलक, ब्यापारी) सेवा प्रदायक र सहजिकरण गर्ने निकायहरु बिच आपूर्ति श्रृंखलाको स्तर उन्नती सम्बन्धमा साभा बुझाई र अपनत्व भावानाको बिकासमा टेवा पुर्याउन र आयोजना कार्यरत क्षेत्रमा हरियो तरकारी व्यवसायका उत्पादन र बिक्रि परिमाण अथवा अवश्थाको लेखाजोखा/नक्शांकन गर्ने उद्देश्यले किसानहरुलाई एकिकृत गर्दै लैजाने रणनीति लिएको छ । यसै गरि सामुहिक बजारिकरणको लागि किसान समुहहरुलाई अभिमुखिकरण गरी समुहहरुको साभा निर्णयवाट सवैलाई पायक पर्ने ठाउँमा तरकारी संकलन केन्द्र निर्माण, व्यवस्थापन, किसान हितकोष निर्माण गर्ने परिचालन र किसान समुहहरुलाई चाहिने अत्यावश्यक प्राविधिक सेवा, बित्तीय सेवा र बिमा सेवा बिस्तार गर्न आवश्यक पहल गर्नका लागि क्लष्टर, पालिका र जिल्ला स्तरमा किसान समुह तथा सहकारी, ब्यापारी, सेवाप्रदायक, बित्तीय संघसंस्था र स्थानिय निकायको प्रतिनिधित्व रहने गरि किसान सँजाल निर्माण गर्ने रणनीति लिएको छ ।



#### सामुहिक बजारिकरण

सामुहिक बजारीकरण मूलतः विभिन्न किसानहरुको कृषि उत्पादनलाई एक ठाउँमा तान्ने वा एकिकृत गर्ने र सामुहिक रूपमा बिक्रि गर्ने रणनीति हो । यसले किसानहरुलाई उचित रूपले मौलतोल गरि मूल्य प्राप्त गर्न मद्दत गर्दछ । प्रचार प्रसार, बिक्री र कुशल वितरण सहित बस्तुको बजारिकरणले किसानहरुको तरकारी व्यवसायमा नाफा थन्न सक्छ। बजारिकरण सीपको साथ उत्पादकहरुसंग उचित मूल्य प्राप्त गर्ने बढी अवसर हुन्छ । यद्यपि धेरै उत्पादकहरुले न त यसको आनन्द लिन्छन् न यसमा रुचि राख्छन् । यसलाई पार गर्ने एउटा तरिका सामुहिक मार्केटिङ्गमा सहभागी हुनु हो ।

व्यक्तिगत रूपमा बजारिकरण गर्दा थोरै सामान हुने भएकोले ब्यापारीहरु पनि आकर्षित हुँदैनन् भैहाले पनि वढ्दौ उपरिलागतले थोरै मूल्य तिर्न तयार हुन्छन् । तूला किसानहरु यी समस्याहरुवाट ग्रस्त हुँदैनन् तिनीहरु एक बजार मागमा आधारित गुणस्तरिय सामानहरु तूलो मात्रामा उत्पादन गर्न सक्छन् ।

सामुहिक बजारिकरणको मुख्य उद्देश्य किसानहरूलाई संगठित गराउन र सामुहिक निर्णय गर्न सघाउने; किसानलाई बजारको मागमा आधारित उत्पादन गर्न अभिप्रेरित गर्ने; अनावश्यक रूपमा वढ़दो ढुवानी, व्यवस्थापन तथा बजारिकरणमा लाग्ने लागत न्यूनिकरण गर्न; समय लागत र श्रमको वचत गर्न र उत्पादित बस्तुको उचित मूल्य निर्धारण गरि सहि लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त गर्नु रहेको छ। हरेक कलष्टर स्तरमा एक संचालक समिती रहने छ। यसको सहजिकरण तथा परिचालनका लागि किसानहरूको एक हितकोष रहनेछ। यसमा किसान व्यापारी सेवा प्रदायक तथा सरोकारवाला निकायहरूवाट प्राप्त सहयोगको रकम संकलन गरिने छ।



### आधारभूत सेवा प्रवाह

सेवा प्रदायक भनेका आपूर्ति श्रृंखला कर्ताहरूलाई चाहिने सहयोगी वस्तु वा सेवाहरू प्रदान गर्न व्यक्ति/फार्म एवं व्यवसायक संस्थाहरू हुन्। यस्ता संस्थाहरू सरकारी तथा निजि दुवै हुन सक्दछन्। जस्तै ढुवानीकर्ता, बैंक तथा बित्तिय संस्था, लेखा सम्बन्ध सेवाहरू, बिज्ञापनदाताहरू, कृषि सम्बन्ध संस्थाहरू र बिमा सम्बन्ध काम गर्ने संस्थाहरू आदी। सेवाप्रदायकले बस्तु वा सेवाका लागि आर्थिक र प्राविधिक सहयोग तालिम र ढुवानी सुविधा आदि उपलब्ध गराउँदछन्। यस्ता बस्तु तथा सेवाहरूलाई व्यवसाय बिकास सेवाहरू भनिन्छ।

किसान समुह तथा सहकारीलाई दिगो रूपमा संचालन गर्न प्राविधिक तथा अन्य सेवाहरूको आवश्यकता पर्दछ। आपूर्ति श्रृंखलाको मुख्य कर्ताको रूपमा यि सेवा प्रदायकहरूले उत्पादन बृद्धि गर्न सहज बित्तिय सुविधा पुर्याउन, बालि बिमाको पहुँच पुर्याउन र अन्य आवश्यक व्यवसायिक सेवाहरू प्रदान गरिरहेका छन्। जब सम्भावित श्रृंखलाको एक महत्वपूर्ण कर्ता गुणस्तरिय सेवा प्रवाह हुन सक्दैन तब सम्पूर्ण श्रृंखला नै अधुरो हुन जान्छ। आयोजनाले यस्ता आधारभूत सेवाहरू प्रवाहका लागि सहकारी संस्था, कृषि प्राविधिक र स्थानिय एग्रोभेटहरू परिचालन गरिरहेको छ।

### निष्कर्ष

हाल हरियो तरकारीको बजारको माग र आपूर्तिको तारतम्यता नमिलिरहेको अवस्थामा स्वदेशी उत्पादनले नपुगी छिमेकी मुलुकवाट आयात गरी उपभोक्ताको माग पुरा गर्नुपर्ने बाध्यता रहेको छ। एकातिर ग्रामिण उत्पादनले बजार नपाईरहेको अवस्थामा उत्पादन र बजार बिच दिगो सम्बन्ध स्थापना हुनु जरुरी छ। आपूर्ति श्रृंखला कर्ताहरूविचको दिगो सम्बन्ध बिना गरिने प्रयासले सार्थक सफलता हाँसिल हुन सक्दैन।

आपूर्ति श्रृंखला प्रवर्द्धनका क्रममा किसान, व्यापारी, सेवाप्रदायक सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरू आदि बिच असल सम्बन्ध स्थापना भए मात्र हरियो तरकारीको व्यवसायिक उत्पादन तथा बजारिकरण चुस्त हुन सक्दछ। हाल सम्भको आपूर्ति श्रृंखलाको बिकासमा भएका प्रयासहरू सहानिय भएपनि उचित सचेतनाको कमि, पुर्वाधारको अभाव, व्यवसायिक ज्ञानको कमि, बहुसरोकारवालाहरू बिचको उचित समन्वय, राज्यका बिभिन्न निकायको कृषि प्रतिको अनुदारता, प्रयाप्त गुणस्तरिय सामाग्रीको अभाव र अस्वस्थ प्रतिशर्प्दा आदि जस्ता कारणले सर्वैले खोजे र सोचे जस्तो आपूर्ति श्रृंखलाको बिकास हुन सकेको छैन।

यसको फलस्वरूप आयोजनाले हरियो तरकारी आपूर्ति श्रृंखला बिकासका लागि मुख्य रूपमा आयोजना संग जोडिएका समुह तथा सहकारीहरूलाई कलष्टर स्तर, पालिका स्तर, जिल्ला हुँदै प्रदेश स्तरमा संगठित गर्दै लाने र हरियो तरकारी सँग सम्बद्ध बहुसरोकारवाला निकायहरूलाई यस संजालमा आवद्ध गराई दिगो व्यवसाय गर्ने वातावरण निर्माण गर्ने उद्देश्य लिईएको छ। यसको अलावा आयोजनाका गतिबिधीहरूवाट समुह तथा सहकारी स्तरमा सामुहिक बजारिकरण गरि किसानले भोग्दै आएका उचित वजारिकरणका समस्याहरू समाधान गर्न र उत्पादन लागत अनुसार उचित प्रतिफल प्राप्त गर्ने मद्दत गर्ने अपेक्षा लिईएको छ।



तयार गर्ने: लोकेन्द्र रावल, सुजना धिताल



नेपाल सरकार

उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय

ग्रामीण उद्यम तथा विप्रेषण आयोजना (समृद्धि)

Rural Enterprises and Remittances Project (RERP)  
"Samriddhi"

### आयोजना व्यवस्थापन कार्यालय

ईटहरी-सुनसरी

फोन नं: ०२५-४७६४७३/४७६४७६

ईमेल: info.rerp@moics.gov.np

फेसबुक पेज: RERP (SAMRIDDHI)

<https://rerp.moics.gov.np>

